

b) in *relativam* vel *personalem*, quae est usus termini pro inferioribus in eius *extensione* contentis. Haec personalis suppositio potest iterum esse:

α) *Singularis*, si certum individuum significatur; e. g. hic homo.

β) *Distributiva*, si terminus supponitur pro omnibus et singulis individuis, quae *descensu copulativo* enumerantur: hic est mortalis et ille et alius homo est mortalis. *Distributiva* autem suppositio est *completa*, si de *singulis* individuis generis aut speciei, e. g. *omnis homo* est mortalis; *incompleta*, si de *generibus vel speciebus* singulorum praedicatur, e. g. omnia animalia a Deo producta sunt. Utraque iterum vel *simpliciter* est distributiva, si nulla est exceptio; vel *cum exceptione*, e. g. omne animal fuit in arca Noe.

γ) *Collectiva* suppositio est usus termini pro inferioribus simul sumptis, quae *descensu copulato* enumerantur, e. g. Pater et mater et filius etc. sunt familia.

δ) *Disiunctiva* est usus termini pro parte *determinata* extensionis: aliquis philosophus syllogismum invenit (sc. non quilibet, sed Aristoteles). Descensus ad inferiora vocatur *disiunctivus*: aut A invenit syllogismum, aut B, aut C etc.

ε) *Disiuncta* est usus termini pro parte indeterminata extensionis: calamus necessarius est ad scribendum, sc. quilibet, non certus. Descensus ad inferiora vocatur *disiunctus*: Vel hic vel ille vel quicumque alius calamus est necessarius.

II. Termini suppositio ratione *verbi* tempus significantis vocatur:

1. *Status*, si terminus praedicati (verbi) subiecto convenit illo tempore, quod verbum significat: caecus non videt.

2. *Ampliatio*, si terminus supponitur non solum pro tempore verbo expresso, sed etiam pro alio tempore: caecus non vidit (neque nunc videt).

3. *Distractio*, si terminus supponitur pro *alio* tempore, ac verbum exprimit: caeci vident. Patet, praedicatum subiecto ratione temporis non sensu composito, sed *diviso* tribui.

III. Terminorum suppositio ratione *termini incidentis* potest esse:

1. *restrictio*, si terminus incidens restringit *extensionem* termini principalis: homo sapiens.

2. *Diminutio*, si terminus incidens restringit *comprehensionem* termini principalis: albus quoad capillos; fortis vel sanus quoad corpus (non spiritum).

3. *Appellatio*, si terminus incidens determinat significationem termini principalis speciali quodam modo. Subiectum vocatur terminus *appellatus*, terminus incidens vero *appellans*. Est appellatio *formalis* (reduplicativa), si terminus appellans sumitur secundum significatum termini appellati, et haec est propria ratio appellationis: philosophus bonus (i. e. quoad ratiocinandum); secus est solum *materialis* (specificativa): philosophus dormiens (non qua philosophus), et tunc recedit potius in suppositionem restrictionis. — En conspectum suppositionum:

Suppositio terminorum:			
I.	II.	III.	
per se soli:	ratione verbi:	ratione termini incidentis:	
materialis	formalis	a) status	a) restrictio
	realis	b) ampliatio	b) diminutio
	logica	c) distractio.	c) appellatio.
absoluta	personalis	d) disiunctiva, e) disiuncta.	
a) singularis, b) universalis-distributiva, c) collectiva,		d) disiunctiva, e) disiuncta.	
completa-incompleta			
sine vel cum exceptione.)			

Liber secundus: De iudicio et propositione.

Caput I: De natura iudicii et propositionis.

(Ideae quamquam sunt elementa cognitionis nostrae, per se tamen non nisi subiectivam cognitionem suppeditant, quin nos certos reddant de obiectiva rerum natura. Oportet ergo accedat actus mentis, quo id quod ideis concepimus, in se verum esse cognoscamus. Hic actus mentis vocatur iudicium.) *Iudicium* igitur, ut S. Thomas ait, „est illa operatio intellectus, secundum quam componit et dividit affirmando et negando.“¹⁾ (Hoc modo iudicium potius subiective spectatur; obiective consistit in *identitate obiectiva duarum idearum affirmata vel negata*.)

I. *Natura iudicii*. Tria igitur ad hunc actum mentis requiruntur: 1. *Duae ideae*, quae in omni iudicio supponuntur, una quae praedicatur, et altera, de qua praedicatur: e. g. homo est mortalis. 2. *Comparatio* illarum idearum; (neque enim temerarie et pro arbitrio, neque caeco quodam instinctu vel naturae necessitate (Hume,²⁾ Kant, Reid, Jacobi), neque mera idearum subiectiva associatione (J. St. Mill, Spencer)³⁾, vel repraesentationum repugnantia mutua (Herbartani)⁴⁾ sive intensitate (Stoici, Hume), ut quidam putabant,

¹⁾ S. Thom. Quaest. disp. de verit. 14, a. 1. Vide alias iudicii definitiones plus minus veras vel falsas, Eisler, Philos. Wörterbuch: Urteil. ²⁾ „Sie (die Assoziationsgesetze) müssen auf ursprüngliche Eigenschaften der menschlichen Natur zurückgeführt werden, die zu erklären ich keinen Anspruch erhebe“ (A treatise of human nature (1738) Teil I. Abschn. 4 (Übersetzung von Th. Lipps. II. Aufl. 1904, S. 23). ³⁾ Cfr. Müller, System der Philosophie, p. 76. E. Fischer, Gesetz der Entwicklung, p. 91. ⁴⁾ Drbal, Empirische Psychol. p. 65. De diversis sententiis vide Überweg, Logik, § 67; Windelband, Logik

illas ideas iudicio componimus, sed ex earum convenientia vel discrepantia clare perspecta. (Haec autem comparatio duplici modo fieri potest; vel ita, ut idea aliqua sive primitiva sive factitia analysi mentis in notas suas dissolvatur et facta synthesis illae notae iterum componantur, e. g. animal-rationale = homo; vel ita ut duae ideae in mente iam existentes invicem conferantur, quod semper fit in iudicio negativo: homo et immortalis; circulus et quadratum.)

3. *Compositio* vel *divisio*, i. e. affirmatio vel negatio identitatis illarum idearum comparatione clare perspectae. Neque enim sufficit ad iudicium constituendum, novas formare ideas per mentis reflexionem analyticam vel syntheticam. (Neque sufficit mera conscientia (Kant) vel apperceptio (Cornelius), vel analysis conceptuum (Wundt¹); sed requiritur, ut mens id quod percepit, etiam sic esse *affirmet*; hac enim re iudicium maxime differt tum ab omni apprehensione, quae per se neque affirmat quidquam neque negat, sed menti tantum obiectum praesens sistit, tum a sola associatione idearum subiectiva, ex qua multi Empiristae vel Psychologistae post Hume iudicium explicant.) — Non autem requiritur, ut in iudicio praedicatum subiecto in *ordine physico* tribuamus, ut nonnulli cum Ueberweg, E. Fischer etc. arbitrantur; secus enim iudicia mere analytica e. g. in mathematica fieri non possent. Sufficit, ut praedicatum subiecto conveniat sive in ordine physico sive in ordine metaphysico.

(Mens igitur iudicando quasi iudex constituitur de relatione quae est inter duas ideas, et sententiam fert, qua perfecta ratio veritatis efficitur, i. e. intellectus rei plene et perfecte assimilatur. Quare in solo iudicio plena veritas invenitur; ex quo intelligitur, cur iudicium appelletur adhaesio vel assensus mentis in idearum identitatem vel diversitatem cognitam. Effectus vero, qui illo assensu in mente producit, vocatur quies mentis, quia in veritate cognita et possessa quodammodo quiescimus. — Ad hunc vero assensum mentis praestandum *non per se et formaliter* requiritur actus voluntatis, ut Cartesius,²) Wundt³) censent, neque mens mere passive sese habet.

(Festschrift für K. Fischer), die Philosophie im Beginn des 20. Jhrh. 1904 I, 163 sq. ¹) Logik 1893, I, 156: „Urteil ist Zerlegung eines Gedankens in seine Bestandteile.“ Sed a) analysi conceptuum alii formantur conceptus magis universales, non autem iudicia; b) iudicia *primitiva* supponunt quidem analysim conceptuum, non autem omnia, et deinde debet accedere synthesis ad modum praedicationis; c) iudicia negativa, proxime saltem, certe non oriuntur ex analysi, si quidem praedicatum repugnat subiecto. Ceterum alio loco (ib. II, 2, 207) vocat actus iudicandi, concludendi etc. associationes apperceptivas („apperzeptive Verbindungen der Vorstellungen“). Cfr. Goedeckemeyer Archiv für system. Philos. 1903, p. 179. Cfr. Lehmen, Lehrbuch der Philosophie² II, p. 403 sq. ²) Princ. phil. I, 32 sq. ³) Logik 1893, I, 79; System der Philosophie², 1897, p. 39. Cfr. Philosophisches Jahrbuch 1903, p. 339 sq.

quin actum positivum iudicando eliciat, ut Malebranche cum suis sentiebat.

II. *Obiectum iudicii*: Duplex iudicii obiectum distinguitur: *remotum* et *proximum*; *remotum* sive etiam *materiale* sunt ipsi conceptus nostri, sed quatenus sunt obiectivi, i. e. obiectum repraesentant et supponunt pro ipsis rebus. Non enim de nostris ideis subiectivis iudicium fertur. *Proximum* autem obiectum sive *formale* est identitas vel diversitas idearum; in hac enim percipienda et affirmanda tota vis est iudicii. Neque vero intrinseca semper requiritur identitas; secus enim iudicia non possent esse nisi definitiones vel tautologiae; sed sufficit *obiectiva* idearum vel potius rerum identitas. Neque enim *mathematica* illa subiecti et praedicati aequalitas quoad extensionem, quam vocant „quantificationem iudicii“, requiritur, sicut Boole, Bentham, Hamilton putant.¹) Satis est, ut subiectum sit sub extensione praedicati; neque enim secundum extensionem, sed secundum *comprehensionem* praedicata subiectis per se tribuuntur. Neque tanta est illa quam Wundt²) statuendam esse putat differentia inter iudicia identica et subsumptionis; nam omnia iudicia, ut sint vera, exigunt identitatem subiecti et praedicati simulque subiectum sub extensione praedicati subsumunt. Immo, ipso fatente, omnia iudicia ad subsumptiva reduci possunt (Log. I, 234 sq.), ita ut iudicia identica (e. g. definitiones, aequationes mathematicae) non sint nisi species infima (unterer Grenzfall), in quibus et comprehensio et extensio subiecti et praedicati prorsus coincidunt; in aliis vero solum ex parte, prout praedicatum est conceptus genericus subiectum minus universale sub se continens, ita ut praedicatum „ens“ tamquam omnia praedicata transcendens sit praedicatum ultimum omnis subiecti (oberer Grenzfall).

Neque audiendi sunt, qui non identitatem, sed potius *inhaerentiam* praedicati in subiecto iudicio affirmari putent³); non igitur S est P, sed S habere P duce Kant dicendum esse arbitrantur. Quamvis forte cum aliquibus⁴) dici possit, praedicatum inhaerere subiecto, haec tamen *logica* inhaerentia prorsus diversa est ab inhaerentia physica accidentis in substantia, neque adest nisi quaedam ratio analogica. Quod maxime apparet in iudiciis negativis, in quibus praedicatum a subiecto expresse excluditur. Petrus enim non dicitur *habere* hominem, sed *est* homo; neque *habet* caecitatem, sed *est* caecus, i. e. *privatus* est facultate quam deberet habere videndi.

¹) Schmid, l. c. II, 188 sq. Trendelenburg, Logische Untersuchungen² II, 304 sq. Iam Antisthenes Cynicus ita sentiebat (cfr. Geysler, Das philosophische Gottesproblem, p. 49.) ²) Logik I, 196 sq. et System der Philosophie, p. 151. Pesch, Log. I, 376, nota. ³) Cfr. Egger contra Drbal, Logica, p. 24, nota. ⁴) Stöckl, Lehrbuch d. Philos. 1892⁷, I, 196; vide etiam Philosoph. Jahrbuch, 1897, III, 345.

Unde formalis ratio iudicii seu eius obiectum formale est prorsus simplex; est enim nexus ille indivisibilis identitatis vel diversitatis inter subiectum et praedicatum.

III. *Natura propositionis*: Sicut idea vocabulo, ita iudicium exprimitur *propositione* vel ore vel scripto pronuntiata, quae definitur: „Oratio, quae aliquid affirmat aut negat“. (Κατάφασις = propositio affirmativa; ἀπόφασις = propositio negativa).¹⁾ Oratio autem distinguitur *imperfecta*, quae sensum non integrum habet e. g. legere, et *perfecta*, quae sensum habet integrum. Haec iterum dividitur in *enuntiativam*, *admirativam*, *interrogativam*, *imperativam*, *deprecativam*, *optativam*, *concessivam*. Sola *enuntiativa* a logicis attenditur, quia sola per se affirmat vel negat.

IV. *Materia et forma propositionis*: Tribus elementis propositio constat: *subiecto*, de quod aliquid praedicatur, *praedicato*, quod praedicatur, et *copula*, quae est signum identitatis vel diversitatis inter subiectum et praedicatum.

1. Subiectum et praedicatum vocantur *materia*, copula vero *forma* propositionis. Unde propositio simplex reducitur ad formam: S est P, et vocatur propositio de tertio adiacente. Saepe autem fit, ut non hoc modo proferatur; potest enim propositio a) duobus (de secundo adiacente: ego audio), immo uno termino constare, e. g. audio. Tunc resolvenda est in propositionem de tertio adiacente: ego sum audiens; et subiecto potest alia vox substitui, sicut fit in dictionibus impersonalibus: pluit.²⁾ b) Fieri potest, ut vel subiectum vel praedicatum vel copula vel tria haec propositionis elementa sint termini complexi: Alexander magnus, rex Macedonum, devicit Persas. Haec propositio resolvenda est in formam simplicem: Alexander . . . est victor Persarum. In priore propositione termini incidentes vel appellativi, qui subiectum afficiunt (magnus, rex Macedonum) facile intelliguntur; sed copula potius explicanda esse videtur.

2. *Copula* igitur propositionis semper est *verbum „esse“ substantialiter sumptum modo indicativo temporis praesentis*. Distinguitur enim *verbum „esse“ verbaliter et substantialiter sumptum*. Priori sensu significat *existere*: Deus est = Deus est existens; altero vero significat *primario identitatem* inter subiectum et praedicatum a mente nostra cognitam et affirmatam; (supponit igitur subiective pro actu mentis; *secundario autem significat etiam identitatem vel diversitatem obiectivam* inter subiectum et praedicatum ac proinde pro rebus

¹⁾ Arist. Periherm. c. 6; anal. pr. I, 1. S. Thom. opusc. 48 de enunciatione.

²⁾ Non videntur esse iudicia sine subiecto, quemadmodum nonnulli (cf. Überweg-Heinze IV⁹, p. 314; Braig, Logik, p. 53) censent; nam iudicium sine subiecto, licet maxime indeterminato, non iam esset iudicium.

ipsis supponit. Neque enim solum in mente mea Petrus est mortalis, sed in seipso.) Hoc sensu *verbum „esse“* sumendum est, ut sit *copula propositionis*, et sic latet in omnibus verbis. Deinde accipiendum est *modo indicativo*; alias enim non enuntiat; tertio *tempore praesente*; aliis enim temporibus *verbum „esse“* non simpliciter *identitatem* significat, sed restringitur ad certam relationem temporis, quae praedicatum afficit; unde propositio: iusti erunt felices, resolvenda est: iusti sunt futuri felices. Nonnunquam *verbum „esse“* omittitur, ita ut vel modo dictionis per *emphasim*, vel ordine propositionis, sicut fit in linguis isolantibus, *suppleatur*; semper tamen *supponitur*¹⁾; aliud est enim terminus complexus, aliud *affirmatio obiectiva* in propositione.

V. *Dispositio propositionis*: Quum praedicatum per identitatem subiecto tribuatur, oportet illud sub *extensione sua* contineat, ideoque *conceptus praedicati vel latius vel saltem aequae lato patere debet ac conceptus subiecti*. Si ultimum, duo illi conceptus erunt *intrinsece identici*, et praedicatum est *definitio subiecti*, vel *speciem eius constituit*; si primum, praedicatum vel ut *genus*, vel ut *differentia specifica*, vel ut *proprium*, vel ut *accidens subiecto tribuitur*, ac proinde semper erit *conceptus simplicior quoad comprehensionem et per consequens universalior quoad extensionem quam conceptus subiecti*. *Naturalis igitur dispositio iudicii tunc adest*, si *conceptus simplicior ac proinde universalior locum praedicati occupat*, e. g. homo est mortalis; et tunc propositio vocatur *naturalis*. Nonnunquam autem *ordo invertitur*, ita ut *conceptus per se universalior locum subiecti occupet*; quod si fit, *necessario in suppositione vel singulari vel particulari esse debet*; e. g. aliqui mortales sunt homines; talis propositio vocatur *inversa*.

Caput II: Divisio propositionum.

Propositiones diverso modo dividuntur; alii enim distinguunt *ratione veritatis*: veras et falsas; *ratione certitudinis*: certas, probabiles, dubias; *ratione fontis*: analyticas (a priori) et syntheticas (a posteriori); *ratione modi*: mediatas et immediatas. Quae divisiones quum potius spectent ad *modum nostrum cognoscendi ac proinde*

¹⁾ Wundt videtur immerito negare, copulam esse elementum necessarium omnis propositionis (Log. I, 165), praesertim quum omnia iudicia ad *subsumptiva* reduci possint, immo debeant, ut vera sint, etiamsi praedicatum sit *verbum vel adiectivum*, quibus semper *conceptus aliquis genericus vel specificus subiecti supplendus est*: e. g. Alexander devicit Persas = est victor Persarum; Petrus est sanus = homo sanus.